

به نام خدا

وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

(ایرانداک)

خلاصه گزارش طرح پژوهشی سازمانی

عنوان طرح پژوهشی

تحلیل ابزارهای سیاستی حمایت از تحقیق و توسعه در نظام علم، فناوری و نوآوری ایران

تاریخ شروع طرح پژوهشی	۹۹/۷/۶	تاریخ پایان طرح پژوهشی	۱۴۰۰/۹/۲۹
-----------------------	--------	------------------------	-----------

نام و نام خانوادگی مجری طرح پژوهشی	رضا حسان
------------------------------------	----------

نام و نام خانوادگی همکاران طرح پژوهشی	
---------------------------------------	--

درباره طرح پژوهشی

با تغییر در ساختار اقتصاد جهانی و اهمیت یافتن نوآوری به عنوان عامل اصلی تعیین کننده رشد و توسعه اقتصادی بلندمدت کشورها، سیاست‌های حوزه علم، فناوری و نوآوری که به تولید و انتشار نوآوری‌ها کمک کنند اهمیت زیادی یافته‌اند. سیاست‌های حوزه علم، فناوری و نوآوری گستره وسیعی از سیاستها مانند سیاست‌های تأمین مالی تحقیقات دولتی، حمایت از آموزش، پارک‌ها و مراکز رشد و غیره را شامل می‌شود. سیاست‌های حمایتی از تحقیق و توسعه به عنوان یکی از زیرمجموعه‌های سیاست‌های حوزه علم، فناوری و نوآوری در این میان دارای اهمیت زیادی است. حمایت‌ها از تحقیق و توسعه معمولاً با هدف کم کردن مشکلات شرکت‌ها به خصوص شرکت‌های نوپا در بازگشت سرمایه در این بخش انجام می‌گیرد. به علت خطر بالای سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه، بازگشت سرمایه در این فعالیت برای شرکت‌ها بسیار مشکل است؛ چراکه بسیاری از این سرمایه‌گذاری‌ها به محصول منجر نمی‌شوند. بالابودن ریسک سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه باعث می‌شود که شرکت‌ها سرمایه‌گذاری کمتری در این بخش انجام دهند. دولت‌ها در سراسر جهان از ابزارهای مختلف سیاستی برای ارتقاء تحقیق و توسعه استفاده می‌کنند. با توجه به اهمیت ابزارهای سیاستی در ارتقاء تحقیق و توسعه در کشور، این مقاله به بررسی ابزارهای سیاستی حمایت از تحقیق و توسعه در قوانین می‌پردازد. در این پژوهش در ابتدا منطق و ویژگی‌های طراحی ابزارهای سیاستی حمایت از تحقیق و توسعه مورد بررسی قرار داده سپس ظرفیت‌ها و خلاءهای سیاستی ابزارهای سیاستی در قوانین و مقررات در ایران مورد بررسی قرار می‌دهد. با توجه به اهمیت شکست‌های سیستمی مانند شکست تعامل و شکست در قابلیت در موفقیت یا عدم موفقیت سیاستها، ابزارهای سیاستی را از نظر در نظر گرفتن این شکستها در طراحی آنها مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

روش پژوهش

هدف اصلی این پژوهش تحلیل ابزارهای سیاستی حمایت از تحقیق و توسعه است. در همین راستا این پژوهش با روش پژوهش کیفی انجام شده است. روش اصلی مورد استفاده در پژوهش حاضر، تحلیل محتوای کیفی است. در این روش برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش، اسناد مرتبط با موضوع پژوهش تحلیل شدند و در قالب کدها و دسته‌ها ارائه شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از اسناد سیاستی به این دلیل که از دسته‌بندی ابزارها حاصل از مرور ادبیات در مرحله پیش استفاده شده، از تحلیل محتوای جهت‌دار استفاده شد. با هدف بالا بردن اعتبار نتایج، در این پژوهش از روش بازبینی همکار استفاده شده و دیدگاه‌های سه نفر از متخصصان این حوزه در نظر گرفته شده است. جامعه این پژوهش، قوانین جاری در کشور که مصوب مجلس شورای اسلامی و مصوبات مرتبط دولت (مانند آیین نامه‌ها) با قوانین است، از میان این جامعه، قوانین و مقرراتی که به شکلی در پیوند با موضوع تحقیق و توسعه می‌باشند به عنوان نمونه پژوهش گزینش می‌شوند. این قوانین و مقررات با جستجو در سامانه قوانین و مقررات کشور ارائه شده توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (<https://rc.majlis.ir/fa/law>) و همچنین تجربه محقق و مشورت با خبرگان احصاء شدند. لیست اولیه از قوانین احصاء شده شامل «قانون مالیات‌های مستقیم با اصلاحات ۱۳۹۴»، «قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور»، «برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، «قانون حداکثر استفاده از توان فنی و مهندسی داخلی در اجرای پروژه‌ها»، «قانون حمایت از شرکت‌ها و موسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات» است.

یافته‌های طرح پژوهشی

با توجه به اهمیت ابزارهای سیاستی به عنوان وسیله‌ای برای اجرای سیاست‌ها، در شکل‌گیری و ارتقای تحقیق و توسعه، این پژوهش در وهله نخست به دنبال شناسایی ابزارهای سیاستی برای حمایت از تحقیق و توسعه در ایران بود. در همین راستا پس از بیان و تحلیل مفصل پیشینه پژوهش، در فصل چهارم ابزارهای سیاستی موجود در ایران که به نحوی می‌توانند به تحقیق و توسعه کمک کنند، از جمله قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور، قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور و تقویت آنها در امر صادرات، و قانون و آیین‌نامه‌های شرکت‌های دانش‌بنیان به روش تحلیل محتوای کیفی بررسی و مورد تحلیل قرار گرفتند. در این پژوهش، در کل، ۱۲ ماده قانونی بررسی شدند. طبق یافته‌ها، از این میان ۸ ماده از تحقیق و توسعه در بخش خصوصی حمایت می‌کنند. و ۴ ماده به تحقیق و توسعه در بخش دولتی اختصاص دارند. اگر چه از شرکتهای دانش بنیان و شرکتهای مستقر در پارک های علم و فناوری از ابزارهای مانند معافیت مالیات بر درآمد ناشی از تحقیق و توسعه حمایت ویژه می گردد ولیکن از شرکتهای بزرگ و کوچک و متوسطی که بخش اصلی اقتصاد و صنعت کشور را شکل می دهند حمایت ها بسیار محدود است. از میان ابزارهای حمایتی معرفی شده در این پژوهش ابزارهای مانند کسر فوق العاده هزینه، استهلاک تسریع شده، تخفیف بیمه کارکنان، مشارکت عمومی و خصوصی در قوانین کشور ما وجود ندارد. بعلاوه اینکه تقریباً در طراحی هیچ یک ابزارهای طراحی شده برای حمایت از تحقیق و توسعه دو شکست تعامل و قابلیت را در نظر گرفته نشده است. حمایت های این ابزارها به صورت فردی (حقیقی و یا حقوقی) بوده و از شبکه سازی و ایجاد خوشه تحقیقاتی در آنها حمایت نشده است این در حالی است که بیشتر این قوانین ظرفیت رفع شکست

نتیجه گیری و پیشنهادها

موضوع تحقیق و توسعه به خصوص برای پر کردن خلا فناوری بخصوص برای کشورهای در حال توسعه مانند کشور ما مهم و حیاتی است. در طول سال‌های گذشته سیاست‌های متفاوتی در کشور ما برای حمایت از تحقیق و توسعه طراحی شده‌اند. ولیکن چندان نتوانسته‌اند در رسیدن به اهداف تعیین شده موفق باشند. بر اساس قانون برنامه‌های سوم، چهارم و پنجم، نسبت هزینه‌های تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی - که یکی از شاخص‌های مهم برای تعیین میزان اثرگذاری سیاست‌های این حوزه است - می‌بایست به ۳ درصد تولید ناخالص ملی افزایش یابد. در برنامه ششم توسعه و همچنین سند جامع علمی کشور، چشم‌انداز این سهم ۴ درصد در نظر گرفته شده است. با این حال گزارش مرکز آمار ایران نشان می‌دهد که در طول سال‌های گذشته در بهترین حالت نسبت هزینه‌ای تحقیق و توسعه به تولید ناخالص داخلی ۰,۶۶ درصد بوده است که فاصله معنی‌داری تا اهداف برنامه دارد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، ابزارهای سیاستی حمایت از تحقیق و توسعه در ایران به صورت مناسبی طراحی نشده‌اند که ضرورت طراحی یک بسته سیاستی جامع و اختصاصی برای تحقیق و توسعه، را توجیه می‌کند. در بازطراحی قوانین در زمینه حمایت از تحقیق و توسعه پیشنهاد می‌شود که شکست‌های تعامل و شکست قابلیت در نظر گرفته شود. بعلاوه پیشنهاد می‌شود برای پر کردن خلاءهای سیاستی از ترکیب ابزارهای مختلف برای رسیدن به اهداف تحقیق و توسعه در کشور استفاده شود. طراحی بسته جدید حمایت از تحقیق و توسعه می‌تواند فرصتی را برای افزایش تحقیق و توسعه در صنایع کشور ایجاد کند که در ادامه به نوآوری و رشد اقتصادی منجر شود.